

Posudky Lothara Zotze z roku 1942 o Janu Eisnerovi a Janu Filipovi K dějinám české univerzitní archeologie v Praze v letech 1939–1942

Miloš Hlava

1. Úvodem...

Působení říšskoněmeckého prehistorika Lothara Zotze v protektorátní archeologii let 1939–1945 je posuzováno značně rozmanitě (srv. např. *Leube 2001; Vencel 2002; Sklenář 2003; Klápště 2009*, 119–123; *Wollenberg 2016* aj.). Osobnost kariéristy schopného (a ochotného) učinit v prospěch svého profesního postavení vskutku mnohé totiž dokreslují události a situace, při nichž respektoval nepsané zásady profesní kolegiality, stavovské cti a elementární lidské slušnosti (nejen) vůči národnostně českým kolegům, kteří se od poloviny března 1939 ocitli bez svého přičinění v nelehké a nezáviděníhodné situaci.

Dva pomyslné střípky, které v konkrétní situaci ukazují Zotzův korektní profesní vztah k národnostně českým prehistorikům, jsou představeny v tomto krátkém článku. Jde o jeho posudky odborné činnosti Jana Eisnera a Jana Filipa, jež byly součástí série obdobných vyjádření sepsaných na Filozofické fakultě Německé Karlovy univerzity na české asistenty, docenty a profesory v průběhu podzimu 1942. Jejich vznik však není možné posuzovat odděleně od událostí předchozích let a od situace roku 1942. Proto je jejich rozboru předsazeno stručné představení personální a organizační situace českého prehistorického univerzitního pracoviště v letech 1938–1939, zároveň jsou oba posudky stručně zasazeny do kontextu směrodatných událostí let 1939–1942.¹

2. Situace prehistorického pracoviště na Univerzitě Karlově v letech 1938–1939

Prehistorické pracoviště Univerzity Karlovy sídlilo od roku 1926 v Břehové ulici na pražském Starém Městě² a v roce 1936 byly jeho dvě části přejmenovány na Ústav pro archeologii prehistorickou, resp. Seminář pro archeologii prehistorickou.³ Po smrti Albína Stockého († 18. dubna 1934), který stál v jeho čele od roku 1929, byl jeho vedením pověřen v létě 1934 Josef Schráníl,⁴ jehož statut nehonoraného

1 Použité zkratky: Archiv UK – Archiv Univerzity Karlovy; fond FF NUP – fond Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze; fond FF UK – fond Filozofická fakulta Univerzity Karlovy; MÚA AV ČR – Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i.; NA – Národní archiv; čj. = číslo jednací; fol. – folio; inv. č. – inventární číslo; str. – strana.

2 K okolnostem stěhování na počátku roku 1926 viz korespondenci uloženou v Archivu UK, fond FF UK, karton 98, inv. č. 1204. V nově postavené budově v Břehové ulici sídlilo více univerzitních pracovišť, která se do ní stěhovala postupně (*Petráň 1998*, 125–126, obr. 86–89).

3 Viz dopis děkana Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ministerstvu školství a národní osvěty, 8. července 1936 (s příloženým dopisem J. Skutila a J. Čadíka profesorskému sboru Filozofické fakulty Univerzity Karlovy z 10. června 1936) + koncept dopisu ministerstva školství a národní osvěty děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 27. října 1936; NA, fond Ministerstvo školství, karton 1037, spis čj. 98260/1936. Viz též kopie dopisu děkana Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ministerstvu školství a národní osvěty, 8. července 1936 (s přípisem o následném výnosu ministerstva); Archiv UK, fond FF UK, karton 98, inv. č. 1204.

mimořádného profesora, jímž byl od roku 1931, byl změněn k 1. říjnu 1935, kdy byl jmenován řádným profesorem.⁵ Tím se mu na univerzitě dostalo existenční jistoty s trvalým platem, a proto z podnětu ministerstva školství a národní osvěty rezignoval na své postavení v prehistorickém oddělení Národního muzea, v němž působil od roku 1914 – zprvu jako volentér, od roku 1917 jako výpomocný asistent, od počátku roku 1919 jako adjunkt II. stupně a od roku 1929 (po odchodu Albína Stockého na univerzitu) jako přednosta prehistorického oddělení. Svých povinností v Národním muzeu byl oficiálně zproštěn v listopadu 1935 (*Sklenář 2014*, 167, 168, 182).

V roli pomocné vědecké síly působil na univerzitě od 1. února 1926 Jan Filip (univerzitní studium prehistorie zakončil úspěšnou obhajobou disertační práce v akademickém roce 1927/1928), který ostatně od roku 1930 vedl úřední agendu univerzitního prehistorického Ústavu.⁶ V roce 1938 se po úspěšné habilitaci stal soukromým docentem (k Filipově habilitaci podrobně *Smetánka 2003*; viz též *Gecko 2019b*, 388), nadále však zůstal rovněž v pozici honorované vědecké pomocné síly. Zároveň byl již od školního roku 1924/1925 zaměstnán jako středoškolský profesor – zprvu na státním reformním reálném gymnáziu v Praze XIX (Bubenci), od školního roku 1932/1933 na státní reálce v Praze X (Karlíně).⁷ Právě pozice středoškolského profesora mu poskytovala bezpečné existenční zázemí.

Filipova habilitace, která probíhala od listopadu 1937, neměla zůstat osamocena. Ještě před jejím úspěšným završením totiž 3. května 1938 požádal (údajně z podnětu Josefa Schráníla)⁸ o udělení *veniae docendi* Jaroslav Böhm, a to se spisem *Základy hallstattské periody v Čechách*, vydaném v předchozím roce (*Böhm 1937*). Profesorský sbor tuto žádost dne 12. května 1938 přijal a děkan filozofické fakulty ji poté postoupil komisi, jejímiž členy byli Josef Schráníl, Jindřich Čadík, Antonín Matějček, Josef Vítězslav Šimák a Antonín Salač.⁹ Šlo o stejnou komisi, která se podílela na habilitaci Jana Filipa, avšak v Böhmově

4 Albín Stocký zároveň vedl po rezignaci Hynka Vysokého od zimního semestru 1930/1931 Ústav pro klasickou archeologii (až do roku 1936 totiž existoval zastřešující Archeologický ústav s oddělením klasické archeologie a oddělením prehistorické archeologie, přičemž každé oddělení mělo svůj vlastní ústav a seminář; v čele Archeologického ústavu stáli formálně společně oba vedoucí oddělení, Stocký byl ovšem od zimního semestru 1930/1931 až do své smrti jediným vedoucím Archeologického ústavu). Teprve po Stockého smrti pětičlenná komise (Antonín Matějček, František Lexa, Josef Šusta, Gustav Friedrich, Otakar Zich) navrhla v červnu 1934 do čela Ústavu pro klasickou archeologii Jindřicha Čadíka (již od roku 1930 vedl Seminář pro klasickou archeologii) a totožná komise jednomyslně navrhla do čela prehistorického pracoviště Josefa Schráníla. Profesorský sbor Filozofické fakulty Univerzity Karlovy se s těmito návrhy dne 14. června 1934 ztotožnil a podpořil je také děkan. Následně ministerstvo školství a národní osvěty pověřilo Josefa Schráníla dne 7. července 1934 vedením prehistorického pracoviště (viz příslušné dokumenty v NA, fond Ministerstvo školství, karton 1037, a v Archivu UK, fond FF UK, karton 98, inv. č. 1204, karton 104, inv. č. 1225, resp. též karton 56, inv. č. 644). K situaci na prehistorickém univerzitním pracovišti po Stockého smrti viz též pamětnicky *Rataj – Šolle – Vencl 2003*, 141.

5 Soukromým docentem byl již od roku 1922. K Schránílově univerzitní kariéře viz dokumenty uložené v Archivu UK, fond FF UK, karton 56, inv. č. 644, resp. v NA, fond Ministerstvo školství a kultury – osobní, karton 209, složka Josef Schráníl.

6 Osobní výkaz (Dr. Jan Filip), bez data (1945?!); NA, fond Ministerstvo školství a kultury – osobní, karton 33, složka Jan Filip, fol. 1 („v r. 1930–39 vedl úřední agendu univ. ústavu pro prehistorii a protohist.“).

7 K Filipově profesní kariéře viz dokumenty uložené v Archivu UK, fond FF UK, karton 17, inv. č. 200, resp. v NA, fond Ministerstvo školství a kultury – osobní, karton 33, složka Jan Filip. K jeho středoškolskému působení viz též pamětnicky *Filipová 1995*, 18–20, 23–24.

8 Posudek k habilitační žádosti ředitele Stát. archeologického ústavu v Praze Dr. Jaroslava Böhma za udělení *veniae docendi* pro obor prehistorické archeologie a protohistorie, 25. února 1946 (J. Čadík); NA, fond Ministerstvo školství a kultury – osobní, karton 8, složka Jaroslav Böhm, spis čj. 166335/1946, fol. 10 („Podnětem k tomu bylo přání tehdejšího ordináře, zvěčnělého profesora Schráníla.“).

9 Dopis děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy komisi (J. Schráníl, J. Čadík, A. Matějček, J. V. Šimák, A. Salač), 16. května 1938; NA, fond Ministerstvo školství a kultury – osobní, karton 8, složka Jaroslav Böhm, spis čj. 166335/1946, fol. 8. K přesnému datu Böhmovy žádosti viz dopis děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy komisi (J. Čadík, A. Matějček, A. Salač, J. Eisner), 29. října 1945; tamtéž, fol. 11 + původní Böhmovy podklady z 3. května 1938 (curriculum vitae, potvrzení o používání knihovny a učebních pomůcek, rozvrh přednášek, návrh přednášek na zkoušku); tamtéž, fol. 16–20, 39–41.

případě se v tomto složení zřejmě vůbec nesešla. Josef Vítězslav Šimák obdržel totiž kvůli zdravotním problémům na zimní semestr akademického roku 1938/1939 zdravotní dovolenou a před letním semestrem byl penzionován (Kábová 2013, 185–186).¹⁰ Navíc vzhledem k politickým událostem a situaci, jež nastala ve Státním archeologickém ústavu, nebylo habilitační řízení tehdy dovedeno do konce, neboť Böhm byl (podle svého poválečného tvrzení) „zaměstnán přebíráním Státního archeologického ústavu,“ a proto „prosil prof. Dr. J. Schránila, aby bylo odloženo na podzim roku 1939, kdy k němu pro zavření škol nedošlo.“¹¹ K Böhmovu habilitování (a následnému jmenování docentem) došlo teprve za jiných poměrů v roce 1946 (Gecko 2019a, 272).

Na základě přímého pokynu ministra školství a národní osvěty byla dne 15. dubna 1939 část místností budovy v Břehové ulici zabrána Ústavem pro péči o uprchlíky, zřízeným při ministerstvu sociální péče na konci roku 1938 (k Ústavu pro péči o uprchlíky viz obecně Benda 2013, 216–228).¹² Tímto opatřením bylo tehdy postiženo také prehistorické pracoviště a Josef Schránil již dva dny poté důrazně protestoval u vedení filozofické fakulty těmito slovy: „Protestuji co nejdůrazněji proti porušení univerzitní autonomie a proti zabírání místností, ve kterých ve formě sbírek a knihovny nachází se majetek státu. Prohlašuji, že za tohoto stavu nemohu a nebudu ručiti za inventář, který jsem převzal.“¹³ Třebaže se ministerstvo školství a národní osvěty snažilo vzniklou situaci vyřešit, jeho snaha byla neúspěšná. Stav, v němž se nacházely univerzitní ústavy a semináře sídlící v budově v Břehové ulici na počátku zimního semestru akademického roku 1939/1940, je ostatně zachycen v jednom z ministerských dopisů z počátku října 1939: „V této budově konají se semináře nejvíce navštěvovaných oborů pedagogiky, esthetiky, dějin umění, hudební vědy a archeologie. Pro účely seminární mají tyto obory jen jedinou místnost (malou posluchárnu) a musí si vypomáhati používáním čítárny Pedagogické akademie.“¹⁴

Léto a počátek podzimu roku 1939 byly ve znamení konferencí, badatelských cest a záměrů, ale také příprav na následující semestr. Josef Schránil zamýšlel zúčastnit se VI. mezinárodního archeologického kongresu v Berlíně ve dnech 21.–26. srpna 1939, kam ale zřejmě nakonec neodcestoval.¹⁵ Dne

10 Profesorský sbor se složením komise po Šimákově penzionování zabýval ve schůzi 11. května 1939 a jako náhradu do ní jmenoval poněkud nekonekventně Antonína Matějčka (ten však byl členem komise od počátku). Viz Protokol o schůzi profesorského sboru Filozofické fakulty University Karlovy, konané ve čtvrtek dne 11. května 1939 o 4. hod. odpo. v zasedací síni profesorského sboru; Archiv UK, fond FF UK, karton 6, inv. č. 57 (str. 5, bod 14: „doplněna po odchodu prof. Šimáka prof. Matějčkem“). K původnímu složení habilitační komise viz Protokol o schůzi profesorského sboru Filozofické fakulty University Karlovy v Praze, konané ve čtvrtek dne 12. května 1938 o 3. hod. v zasedací síni profesorského sboru; tamtéž, karton 6, inv. č. 56 (str. 4, bod 9: „zvolena stejná komise jako u Dra. Jana Filipa“).

11 Dopis J. Böhma profesorskému sboru Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 28. srpna 1945; NA, fond Ministerstvo školství a kultury – osobní, karton 8, složka Jaroslav Böhm, spis čj. 166335/1946, fol. 32. Na přelomu února a března 1939 se Jaroslav Böhm stal ředitelem Státního archeologického ústavu a jeho pracovní vytížení v průběhu roku 1939 bylo vskutku enormní (Hlava 2019).

12 Viz např. Protokol o schůzi profesorského sboru Filozofické fakulty University Karlovy v Praze, konané ve čtvrtek dne 11. května 1939 o 4. hod. odpo. v zasedací síni profesorského sboru; Archiv UK, fond FF UK, karton 6, inv. č. 57 (str. 3, bod 4e). Viz též dopis děkana Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ministerstvu školství a národní osvěty, 17. května 1939; NA, fond Ministerstvo školství, karton 1065, spis čj. 72571/1939.

13 Dopis J. Schránila děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 17. dubna 1939; NA, fond Ministerstvo školství, karton 1065, spis čj. 72571/1939. Obdobný protest sepsal rovněž Josef Hendrich, vedoucí Pedagogického semináře – viz dopis J. Hendricha děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 25. dubna 1939; tamtéž.

14 Koncept dopisu ministerstva školství a národní osvěty prezidiu ministerstva sociální a zdravotní správy, 9. října 1939; NA, fond Ministerstvo školství, karton 1065, spis čj. 123463/1939. Viz též dopis J. Filipa děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 6. března 1940; NA, fond Ministerstvo školství, karton 1032, spis čj. 28090/1940 („od jara 1939 byly ústavní místnosti zabrány pro min. soc. péče a knihovna i sbírky jsou od této doby nepřístupny“).

15 Viz např. Protokol o schůzi profesorského sboru Filozofické fakulty University Karlovy v Praze konané ve čtvrtek dne 23. března 1939 o 16. hod. v zasedací síni profesorského sboru; Archiv UK, fond FF UK, karton 6, inv. č. 57 (str. 3, bod 2k1). Šlo o kongres věnovaný primárně klasické archeologii, proto stojí za pozornost, že Josef Schránil byl na univerzitě upřednostněn před Antonínem Salačem, jehož účast se stala předmětem lici-

28. září 1939 však nechyběl na výročním sjezdu Svazu českých muzeí v Praze.¹⁶ Jan Filip plánoval studijní cestu „za příčinou výzkumu popelnicových polí“ do Polska a německé části Slezska, na niž se chtěl vydat v polovině června 1939. Ministerstvo školství a národní osvěty mu na ni ostatně udělilo dne 1. června 1939 podporu ve výši 8000 korun z Denisova fondu, o niž Filip žádal prostřednictvím Národní rady badatelské v březnu téhož roku.¹⁷ Avšak peníze byly připraveny k vyplacení teprve v polovině července 1939, a tak z Filipova původního časového harmonogramu sešlo. Sice se pokusil na přelomu července a srpna 1939 „dosáhnouti povolení k překročení hranic, avšak za vzrůstajícího napětí v pomezí německo-polském bylo jeho úsilí marné.“ Nakonec tudíž zůstalo jen u záměru. Když ministerstvo v září 1939 žádalo o vyúčtování dotace, obrátil se na něj s prosbou, aby přidělené (ovšem doposud nevyplacené) peníze byly prozatím uloženy na účtu univerzitní filozofické fakulty a použity na studijní cestu poté, co se „poměry poněkud uklidní.“ Pokud by to však nebylo možné, navrhoval, aby celá suma byla převedena prehistorickému pracovišti univerzity na tisk monografií v nové ediční řadě *Praehistorica*. Filip sděloval, že v ní „má vyjít koncem r. 1939 práce podepsaného ‚České země v pravěku‘ a v r. 1940 společná práce všech našich odborníků ‚Počátky Slovanů a slovanské kultury v českých zemích‘; obě uvedené práce jsou velmi důležité pro poznání protohistorie našich zemí nejen pro odborníky, nýbrž jako základní pomůcky i pro širší okruh naší inteligence.“¹⁸ Ministerstvo však bylo ochotné uhradit Filipovi pouze do-
savadní náklady, jež mu vznikly v souvislosti s přípravou cesty.¹⁹

* * *

Josef Schráníl a Jan Filip nezůstali na Univerzitě Karlově v létě 1939 osamocení. Prehistorické univerzitní pracoviště totiž tehdy získalo posilu – Jana Eisnera. Ten až do 30. června 1939 působil na univerzitě v Bratislavě, odkud ovšem musel odejít (k okolnostem Eisnerova odchodu ze Slovenska blíže *Neumann 2019*, 9–10). Výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 14. června 1939 byl s platností od 1. července 1939 zařazen na místo řádného profesora Univerzity Karlovy, přičemž jeho učební obor (všeobecná prehistorická archeologie) i rozsah výukových hodin (nejméně pět hodin přednášek týdně v každém semestru, k tomu ještě příslušná cvičení) měly zůstat ve srovnání s jeho působením na Slovensku beze změny.²⁰ V Praze však nakonec zůstal stranou univerzitního dění. Na zimní semestr aka-

tací – viz Protokol o schůzi profesorského sboru Filozofické fakulty University Karlovy v Praze, konané ve čtvrtek dne 26. ledna 1939 o 16. hod. v zasedací síni profesorského sboru; tamtéž (str. 5, bod 5b) + Protokol o schůzi profesorského sboru Filozofické fakulty University Karlovy v Praze, konané ve čtvrtek dne 15. června 1939 o 3/4 3 hod. odpolední v zasedací síni profesorského sboru; tamtéž (str. 2, bod 3ch) + dopis děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy A. Salačovi, 28. července 1939; tamtéž, karton 55, inv. č. 637 (udělení dotace 2000 korun ministerstvem školství a národní osvěty). Nakonec však zřejmě do Berlína neodcestovali – Josef Schráníl je sice ve sborníku z kongresu uveden mezi zástupci vědeckých korporací (*Wegner Hrsg. 1940*, 14), nikoliv ovšem mezi účastníky kongresu, Antonín Salač v něm není vůbec zmíněn (*Wegner Hrsg. 1940*, 16–44). Z českých prehistoriků se kongresu prokazatelně zúčastnili Jaroslav Böhm (*Wegner Hrsg. 1940*, 18; viz též *Hlava 2019*, 421) a Josef Skutil (*Wegner Hrsg. 1940*, 40).

- 16 Dopis rektora Univerzity Karlovy J. Schránílovi, 26. září 1939; Archiv UK, fond FF UK, karton 56, inv. č. 644.
- 17 Opis dopisu ministerstva školství a národní osvěty Národní radě badatelské, 1. června 1939 (pro děkanát Filozofické fakulty Univerzity Karlovy); Archiv UK, fond FF UK, karton 215, inv. č. 1450.
- 18 Dopis ministerstva školství a národní osvěty děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 8. července 1939 + kopie dopisu děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy J. Filipovi, 17. července 1939 + dopis ministerstva školství a národní osvěty děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 9. září 1939 + kopie dopisu děkana Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ministerstvu školství a národní osvěty, 27. září 1939 (s opisem dopisu J. Filipa ministerstvu školství a národní osvěty z 22. září 1939, z něhož pocházejí citované pasáže); Archiv UK, fond FF UK, karton 216, inv. č. 1451.
- 19 Dopis děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ministerstvu školství a národní osvěty, 13. října 1939 (s opisem dopisu J. Filipa ministerstvu školství a národní osvěty ze 4. října 1939) + dopis ministerstva školství a národní osvěty děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 21. října 1939 (s dopisem děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy J. Filipovi ze 7. listopadu 1939); Archiv UK, fond FF UK, karton 216, inv. č. 1451.
- 20 Koncept dopisu ministerstva školství a národní osvěty J. Eisnerovi, 14. června 1939; NA, fond Ministerstvo školství a kultury – osobní, karton 30, složka Jan Eisner, spis čj. 77421/1939 (viz též opis tohoto dopisu v Archivu

demického roku 1939/1940 mu totiž ministerstvo školství a národní osvěty na jeho žádost udělilo již na počátku července 1939 dovolenou, kterou chtěl využít především k vypracování nálezových zpráv ze svých výzkumů na Slovensku.²¹ Kromě toho se na něj dne 3. října 1939 obrátil děkanát filozofické fakulty bratislavské univerzity se žádostí o suplování tříhodinové přednášky a dvou hodin seminárních cvičení (*Neumann 2019*, 10; srv. též nepřesně *Štefanovičová 1989*, 107). Eisner odmítl žádost o přednášení, avšak zastupování ve výuce seminárních cvičení se nebránil. Protektorátnímu ministerstvu školství a národní osvěty dne 11. listopadu 1939 sděloval, že by si tím rád „*usnadnil cesty do Bratislavy k studiu archeologického materiálu v Slovenském vlastivědném museu*“, pokud ovšem proti tomu nebude ministerstvo nic namítat a „*podarí-li se mi zaopatřiti si v nejbližších dnech potřebné cestovní doklady*.“²² Děkanát Filozofické fakulty Univerzity Karlovy však Eisnerovu žádost ministerstvu odeslal teprve v únoru 1940,²³ a tak z Eisnerova přednášení na Slovensku sešlo. Přesto se na Slovensko vypravil. Když na počátku března 1940 sděloval ministerstvu, jak naložil s poskytnutou dovolenou, uvedl, že „*nedošlo k tomu, abych na Slovenské univerzitě v Bratislavě konal v zimním semestru přednášky a seminární cvičení, a že tam ani budoucně nebudu ani přednášet ani seminární cvičení konati*.“ Avšak dodával, že ve „*Vlastivědném museu slovenském v Bratislavě, kde jsou uloženy zisky mých slovenských vykopávek, jsem konal studia ve dnech 29. a 30. ledna 1940*.“²⁴ Tehdy však již v Praze na Univerzitě Karlově panovaly zcela jiné poměry.

3. Důsledky 17. listopadu 1939 pro prehistorické pracoviště na Univerzitě Karlově

Uzavření českých vysokých škol 17. listopadu 1939, k němuž došlo rozhodnutím říšského protektora Konstantina von Neuratha po poradách proběhnuvších na nejvyšší úrovni v Berlíně předchozího dne, bylo reakcí na průběh pohřbu studenta lékařské fakulty Jana Opletala 15. listopadu 1939, který zemřel v důsledku zranění utrpěného při demonstracích ve výroční den vzniku Československé republiky 28. října 1939. Devět studentů bylo popraveno a zhruba 1000–1200 českých studentů starších dvaceti let bylo převezeno do koncentračního tábora Sachsenhausen, odkud byli v důsledku různých politických ústupků a intervencí podnikaných prezidentem Emilem Háchou a předsedou protektorátní vlády Aloisem Eliášem postupně propouštěni, a to až do počátku roku 1943 (k Háchovým, resp. Eliášovým inter-

UK, fond FF UK, karton 17, inv. č. 188). Jan Eisner dne 31. května 1939 požádal ministerstvo, aby byl převzat do služeb Protektorátu Čechy a Morava. Jeho přidělení do Prahy na Univerzitu Karlovu nebylo automatické, jak vyplývá z poznámky na ministerském spisu: „*Řečená fakulta má sice pro prehistorickou archeologii ř. profesora v osobě Dr J. Schránila, ale vedle něho může Dr Eisner úspěšně působiti v širším okruhu slovanských starožitností, jimiž se literárně obírá. Brno má pro příbuzné obory protohistorie, archeologie a hist. geografie odborníky dva (B. Horáka a Ed. Šimka)*.“ (viz poznámka-votum na spisu čj. 77421/1939, bez data/před 14. červnem 1939; NA, fond Ministerstvo školství a kultury – osobní, karton 30, složka Jan Eisner). (Pamětnické?!) tvrzení o rozdělení výuky mezi Josefem Schránilem (doba římská až raný středověk) a Janem Eisnerem (paleolit až doba laténská) postrádá oporu v archivních pramenech (*Sláma 1989*, 120). K původnímu rozsahu výuky, stanovenému v roce 1929, viz koncept dopisu-dekretu ministerstva školství a národní osvěty J. Eisnerovi, 22. dubna 1929; tamtéž, spis čj. 41671/1929.

21 Dopis ministerstva školství a národní osvěty děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 20. července 1939; Archiv UK, fond FF UK, karton 17, inv. č. 188. Eisner původně (po dohodě s děkanem) zamýšlel „*konati 5 hodin přednášek ze všeobecné prehistorické archeologie a 2 hod. seminárních cvičení z téhož oboru*“ (viz kopie dopisu děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ministerstvu školství a národní osvěty, 4. července 1939; tamtéž).

22 Dopis J. Eisnera ministerstvu školství a národní osvěty, 11. listopadu 1939; Archiv UK, fond FF UK, karton 17, inv. č. 188.

23 Dopis děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ministerstvu školství a národní osvěty, 8. února 1940; Archiv UK, fond FF UK, karton 17, inv. č. 188.

24 Opis dopisu J. Eisnera ministerstvu školství a národní osvěty, 4. března 1940; Archiv UK, fond FF UK, karton 17, inv. č. 188.

vencím a propouštění českých studentů srv. souhrnněji např. *Pasák – Drápala 1995*, 495–513; *Machálek 2020*, 364–366). Platnost výnosu o uzavření českých vysokých škol byla omezena na tři roky, tj. do listopadu 1942.

Z intervencí a příslušných jednání, jež probíhaly v prvních týdnech po 17. listopadu 1939, však vyplynulo, že uzavření českých vysokých škol nemělo znamenat konec provozu jednotlivých pracovišť. Klíčová rozhodnutí padla v Berlíně, avšak důležitý byl zřejmě také rozhovor rektora Univerzity Karlovy Bedřicha Hrozného, rektora Českého vysokého učení technického Antonína Engela, děkana Právnické fakulty Univerzity Karlovy Arnošta Weniga a vedoucího kabinetu ministra zahraničí Huberta Masaříka se státním podtajemníkem Úřadu říšského protektora Kurtem von Burgsdorffem a Helmutem Bojungou, do jehož kompetence v Úřadu říšského protektora spadalo školství. Odehrál se 29. listopadu 1939 a úředníkům z Úřadu říšského protektora při něm bylo předáno memorandum, jehož jádro vzniklo v předchozích dnech v ministerstvu školství a národní osvěty a následně bylo dotvořeno v předsednictvu ministerské rady. Navrhovalo řadu konkrétních opatření, jež měla mimo jiné přispět k pokračování přerušené vědecké a výzkumné činnosti univerzitních pracovišť, tj. v důsledku měla obnovit jejich badatelský provoz.²⁵ Následující den bylo podpořeno ještě dopisem předsedy protektorátní vlády Aloise Eliáše.²⁶ Argumentace byla zčásti úspěšná. Dne 22. prosince 1939 totiž Úřad říšského protektora sděloval, že smyslem opatření ze 17. listopadu 1939 bylo znemožnit výuku, nikoliv zastavit badatelskou činnost. Obnovení této činnosti však mělo být posuzováno případ od případu. Pro tyto účely byli pro jednotlivé pražské univerzity a fakulty, jakož i pro Vysokou školu báňskou v Příbrami ustanoveni němečtí komisaři. Komisařskou správou jednotlivých ústavů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, pod níž spadaly také Ústav a Seminář pro archeologii prehistorickou, byl pověřen Heinz Zatschek z Filozofické fakulty Německé Karlovy univerzity.²⁷

Situace na jednotlivých fakultách i univerzitních pracovištích Univerzity Karlovy byla v následujících měsících podobná. Jen v několika případech skutečně došlo k obnovení činnosti ústavů, byly to ale pouhé výjimky. Zpravidla šlo o pracoviště, jež vykonávala nenahraditelné praktické činnosti pro veřejnou správu (*Pasák 1997*, 129–130). Skutečné záměry německých úředních míst však zřetelně ukazovalo zabírání univerzitních budov a kolejí pro potřeby německých institucí a organizací, jež vcelku jasně signalizovalo, že uzavření českých vysokých škol nebude pouze přechodné a badatelská činnost bude *de facto* znemožněna. Tomu odpovídalo také přebírání zařízení českých univerzitních pracovišť jednotlivými ústavy Německé Karlovy univerzity (*Pasák 1997*, 127–128; viz též *Mišková 2002*, 87).

Vládním nařízením (vydaným ovšem z podnětu Úřadu říšského protektora) ze dne 8. května 1940, jež vstoupilo v platnost zveřejněním ve Sbírce zákonů a nařízení dne 14. června 1940, byla Univerzita Karlova přejmenována na *Českou univerzitu Karlovu* (*Pasák 1997*, 130, pozn. 119), tj. název byl nyní komplementární k sesterské *Deutsche Karls-Universität*, přejmenované do této podoby v roce 1939.

25 Viz dopis ministerstva školství a národní osvěty předsednictvu ministerské rady, 29. listopadu 1939; NA, fond Předsednictvo ministerské rady, karton 3776, spis čj. 5508/1939. Text memoranda z 25. listopadu 1939 viz tamtéž, spis čj. 5173/1939. Srv. *Pasák 1997*, 121 (s nesprávným datováním předání memoranda Úřadu říšského protektora již k 25. listopadu 1939).

26 Koncept a kopie dopisu A. Eliáše K. von Burgsdorffovi, 30. listopadu 1939; NA, fond Předsednictvo ministerské rady, karton 3776, spis čj. 5295/1939.

27 Kopie dopisu Úřadu říšského protektora (K. H. Frank v zastoupení K. von Neuratha) předsednictvu ministerské rady, 22. prosince 1939; NA, fond Předsednictvo ministerské rady, karton 3776, spis čj. 32/1940 („*Es muß dann ferner berücksichtigt werden, daß die Arbeit jeder Hochschule in eine Lehrtätigkeit und eine Forschungstätigkeit zerfällt. Die Lehrtätigkeit zu unterbinden, war der Zweck der angeordneten Schließung der tschechischen Hochschulen. Eine völlige Einstellung auch des Forschungsbetriebes liegt jedoch nicht im Interesse des Reiches.*“). Pro ostatní české vysoké školy byli jmenováni němečtí komisaři v následujících týdnech (viz *Pasák 1997*, 129). Po Zatschekově odchodu z Prahy na univerzitu do Vídně byl novým komisařem pro českou filozofickou fakultu jmenován v květnu 1941 Gustav Becking – viz dopis předsednictva ministerské rady ministerstvu školství a národní osvěty, 9. června 1941 (s opisem dopisu Úřadu říšského protektora ministerskému předsedovi z 29. května 1941); NA, fond Ministerstvo školství, karton 1035, spis čj. 74904/1941. V roce 1942 byl v této funkci vystřídán Erichem Hofmannem.

Jakkoliv změna názvu měla mimo jiné vyvolat zdání další trvalé existence univerzity, realita byla odlišná. Německé plány totiž již v roce 1940 s obnovením výuky nepočítaly (Küpper 2012, 121, pozn. 346). Iluzorní eventualita opětovného otevření českých vysokých škol sice veřejně definitivně padla teprve v říjnu 1942 při projevu Karla Hermanna Franka proneseném při přejmenování části vltavského nábřeží v Praze na nábřeží Reinharda Heydricha (Doležel 1996, 49), ovšem v zákulisí to bylo jasné minimálně od počátku roku 1942 (Doležel 1996, 49; Brandes 1999, 262). Zbývá dodat, že českým studentům technických směrů a lékařských fakult byla od letního semestru 1940/1941 poskytnuta možnost studovat na německých univerzitách, pokud splnili stanovená kritéria. Studium ovšem bylo možné pouze na univerzitách v tzv. staré Říši, nikoliv v Praze (blíže např. Doležel 1996, 49–50; Brandes 1999, 163–164, 355; viz též Mišková 2002, 142–143; Küpper 2012, 122, pozn. 352).

Po uzavření českých vysokých škol našli někteří ze studentů prehistorie azyl v Archeologickém ústavu²⁸ díky jeho řediteli Jaroslavu Böhmovi, který se je také snažil nadále provizorně vzdělávat (srv. pamětnicky Rataj – Šolle – Vencl 2003, 148; ne zcela přesně viz též Turek 2007, 821–822). To zřejmě trvalo až do přelomu let 1940/1941, tj. zhruba po dobu více než jednoho roku. V únoru 1941 totiž Lothar Zotz upozornil na zaměstnávání českých studentů v Archeologickém ústavu Úřad říšského protektora.²⁹ Ten poté nařídil ministerstvu školství a národní osvěty (zřizovateli Archeologického ústavu), aby tato praxe skončila,³⁰ a ministerstvu nezbývalo nic jiného, než se s příslušným pokynem obrátit na Archeologický ústav.³¹

Jistou provizorní náhradou za univerzitní přednášky byly pro studenty prehistorie v letech 1940–1941 zřejmě také přednáškové cykly pro veřejnost, pořádané ve spolupráci Národního muzea a Archeologického ústavu. První z nich s názvem *Pravěké dějiny Čech a Moravy* probíhal od března do června 1940 a bylo při něm prosloveno deset přednášek, jež se týkaly jednotlivých epoch.³² Když Jaroslav Böhm hodnotil pro ministerstvo školství a národní osvěty v závěru června 1940 jeho průběh a zájem veřejnosti, zmínil se také o dalších plánech. Na podzim 1940 chtěl pořádat „*dva nové přednáškové kursy. První kurs byl by věnován praktickým otázkám archeologickým, t.j. jakési prvě pomoci archeologické, metodice záchrany nálezů, jich výzkumu a zpracování. Druhý by návštěvníkům přednášek předvedl velké výkopy soustavně posledních let, vztahující se jak k výzkumu jednotlivých nálezů, tak celých území nebo dob.*“³³ Nakonec se však konal pouze cyklus *Nové objevy a nálezy* v listopadu a prosinci 1940, kdy bylo na programu pět přednášek; kromě Národního muzea a Archeologického ústavu se na něm podílela také Společnost českých prehistoriků. Pod stejným názvem (tj. *Nové objevy a nálezy*) proběhl ještě třetí přednáškový cyklus od března do května 1941, při němž zaznělo deset přednášek; tentokrát se do něj organizačně zapojila také Archeologická komise České akademie věd a umění.³⁴

28 Státní archeologický ústav byl v září 1939 přejmenován na Archeologický ústav. Text tuto změnu důsledně reflektuje.

29 Dopis L. Zotze Úřadu říšského protektora, 20. února 1941; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 538, sign. I-10 V-5-1 („*Im Archäologischen Institut arbeiten z.T. die tschechischen Studenten, denen durch die Schliessung der tschechischen Universität das Arbeiten in den entsprechenden Universitätsinstituten unmöglich gemacht ist.*“). Viz též Blažek 2003, 582, pozn. 8; Hlava 2018, 11.

30 Koncept dopisu Úřadu říšského protektora ministerstvu školství a národní osvěty, 20. března 1941; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 538, sign. I-10 V-5-1 („*Weiterhin bitte ich dafür zu sorgen, daß die Weiterarbeit ehemaliger tschechischer Hochschulüler im Archäologischen Institut in Zukunft unterbleibt.*“).

31 Dopis ministerstva školství a národní osvěty ředitelství Archeologického ústavu (na vědomí Úřadu říšského protektora), 7. dubna 1941; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 538, sing. I-10 V-5-1. Viz Blažek 2003, 582, pozn. 10.

32 Archivní materiály k tomuto přednáškovému cyklu jsou uloženy v MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99, resp. v NA, fond Ministerstvo školství, karton 3245, inv. č. 1751.

33 Dopis Archeologického ústavu (J. Böhm) ministerstvu školství a národní osvěty, 25. června 1940; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3245, inv. č. 1751, spis čj. 85309/1940.

34 Archivní materiály k přednáškovým cyklům z podzimu 1940 a jara 1941 jsou uloženy v MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 100. O náhradě těchto kurzů za univerzitní přednášky se zmínil retrospektivně Jaroslav Böhm, který také zaznamenal důvod jejich ukončení – viz Dodatek k curriculum vitae, 28.

Prehistorické pracoviště univerzity se po 17. listopadu 1939 ocitlo v obtížné situaci, navíc jeho situace byla negativně ovlivněna smrtí Josefa Schránila († 20. března 1940). Poté zůstali reprezentanty českého univerzitního prehistorického pracoviště Jan Eisner a Jan Filip (srv. *Zotz 1940*, 125–126), aktivnější byl ovšem zřejmě Jan Filip, jemuž navíc nechyběla odvaha. Byl ostatně spojený s univerzitou mnohem déle než Jan Eisner. Filipovi se podařilo bezprostředně po uzavření univerzity odvézt za dramatických okolností do bezpečí soukromou knihovnu Albína Stockého, jež po jeho smrti v roce 1934 zůstala na univerzitě.³⁵ Dne 6. března 1940 sděloval děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy stav univerzitní archeologické knihovny a sbírek: „*Seminární knihovna ústavu pro prehistorickou archeologii má 690 inventárních čísel, přibližně asi 900 svazků. Seminární sbírky mají 553 inv. čísel (keramika, kovové předměty) a jsou umístěny v 5 skříních v bývalé seminární místnosti a ve 2 skříních na chodbě. Přesný stav nelze bez podrobné revise zjistiti, poněvadž od jara 1939 byly ústavní místnosti zabráný pro min. soc. péče a knihovna i sbírky jsou od této doby nepřístupny.*“³⁶ Nakonec vybavení prehistorického pracoviště české univerzity (včetně studijní sbírky) převzal v polovině roku 1940 Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou (*Institut für Ur-, Vor- und Frühgeschichte*) Německé Karlovy univerzity, v němž od září 1939 působil Lothar Zotz (*Filip 1946*, 66; *Pasák 1997*, 128, pozn. 90).

srpna 1945 (J. Böhm); NA, fond Ministerstvo školství a kultury – osobní, karton 8, složka Jaroslav Böhm, spis čj. 166335/1946, fol. 15 („*Z počátku bylo možno provésti řadu podniků, jako několik přednáškových cyklů po uzavření vysokých škol. Tato činnost vyvrcholila uskutečněním rektorské přednášky univ. prof. B. Hrozného, kterou jsem připravil společně s Orientálním ústavem. Nařízením o německé úřední řeči byla tato činnost úmyslně uzavřena, aby přednášky nemusely býti německé.*“).

35 Curriculum vitae (Dr. Jan Filip), 13. června 1948; NA, fond Ministerstvo školství a kultury – osobní, karton 33, složka Jan Filip, fol. 6 („*Po zavření vysokých škol okupanty převezl tajně z obsazené již budovy v Břehové ulici do bezpečí rozsáhlou odbornou knihovnu, kterou vytvořil prof. dr. Albin Stocký, a tak ji uchránil před německým zábohem nepoškozenou až do května 1945, kdy ji opět přemístil do semináře pro pravěk na filozofické fakultě.*“). Viz též návrh komise na jmenování Jana Filipa profesorem, 20. července 1945 (J. Eisner, K. Chotek, A. Salač, K. Stloukal); tamtéž, fol. 26 („*Po zavření vysokých škol ukryl doc. dr. J. Filip velkou odbornou knihovnu po prof. Stockém /circa 3000 inv. č./, převezl ji v kufrech z uzavřeného již universitního ústavu a zachránil ji tak před rozchvácením. Rovněž tak ukryl část technického zařízení ústavu.*“). Filipův zásah ovšem vycházel z přání Marie Stocké, vdovy po Albinu Stockém. Ta se na počátku léta 1939 obrátila na děkanát Filozofické fakulty Univerzity Karlovy s prosbou, aby „*tato knihovna byla považována za soukromou knihovnu, propůjčenou trvale českému ústavu pro prehist. archeologii při české universitě v Praze, pokud tento bude existovati. (...) Správou této knihovny pověřuji p. docenta Dr. Jana Filipa, který je také oprávněn půjčovati jednotlivá díla na kratší dobu ke studiu českým odborným pracovníkům, a to za podobných podmínek, jako se půjčují knihy ze seminární knihovny.*“ Jakoby v předtuše následných událostí zároveň sdělovala: „*Kdyby jednou přestal existovati samostatný český ústav pro pravěkou archeologii na české universitě v Praze a na téže universitě nebylo ústavu podobného, pověřuji p. Dr. Filipa, aby on sám (...) podal návrh Archeol. komisi při České akademii, jejímž předsedou byl zesnulý můj muž, kam by tato knihovna jako celek měla býti přenesena, aby nadále za týchž podmínek sloužila české vědě archeologické; po schválení návrhu Archeol. komisi lze potom tuto knihovnu přemístiti.*“ Již v červenci 1939 byl o tomto dopisu uvědoměn Josef Schránil a v závěru října 1939 také rektorát Univerzity Karlovy – viz dopis M. Stocké děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 30. června 1939 (s přípisem J. Schránilovi z 8. července 1939 a rektorátu Univerzity Karlovy z 29. října 1939); Archiv UK, fond FF UK, karton 98, inv. č. 1204; viz též Protokol o schůzi profesorského sboru Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, konané ve čtvrtek dne 26. října 1939 o 4. hod. odpo. v zasedací síni profesorského sboru; tamtéž, karton 6, inv. č. 58 (str. 4, bod 3l); viz též dopis děkana (J. Rypka) J. Schránilovi, 9. listopadu 1939 (žádost o návrh poděkování p. Stocké); tamtéž, karton 56, inv. č. 644. Viz rovněž zmínku *Filip 1946*, 66. Odkoupení Stockého knihovny bezprostředně po jeho smrti zmařilo ministerstvo školství a národní osvěty, které neposkytlo finanční prostředky „*z důvodů nutných úspor ve státních financích*“ – viz koncept dopisu děkana Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ministerstvu školství a národní osvěty, 26. dubna 1934 + dopis ministerstva školství a národní osvěty děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 18. května 1934; Archiv UK, fond FF UK, karton 98, inv. č. 1204 (v roce 1934 knihovna obsahovala 1364 svazků, katalogizovaných pod 2827 inventárními čísly).

36 Dopis J. Filipa děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 6. března 1940; NA, fond Ministerstvo školství, karton 1032, spis čj. 28090/1940 (Jan Filip tento dopis podepsal „*za ředitele semináře a ústavu pro prehistorickou archeol.*“).

Zaměstnanecký poměr profesorů, docentů a asistentů, resp. pomocných vědeckých sil nebyl událostmi 17. listopadu 1939 ukončen ani přerušen, tj. zaměstnanci univerzity nadále pobírali příslušný plat, na němž byli zpravidla existenčně závislí. V praxi se tato situace řešila teprve v roce 1940.

Jan Eisner byl k 31. červenci 1940 zproštěn činné služby („protože jste uzavřením českých vysokých škol pozbyl možnosti vykonávat službu na vysoké škole, na niž jste byl jmenován“) a od 1. srpna 1940 byl úředně odeslán na dovolenou s tzv. čekatelným (tj. s výrazně sníženým platem). Proti usnesení ministerstva ze dne 6. června 1940 sice protestoval, ale bezvýsledně.³⁷ Až do roku 1945 byl tudíž existenčně závislý pouze na sníženém univerzitním platu; jediným vedlejším příjmem byly zřejmě pouze příležitostné autorské honoráře za publikované články.³⁸

Janu Filipovi vypršela smlouva pomocné vědecké síly k 30. září 1940, čímž jeho pracovní poměr k univerzitě *de iure* skončil.³⁹ Nadále tudíž působil jen jako profesor na střední škole, ovšem Archeologický ústav se jej pokusil získat do svých služeb. Již v červenci 1940 jeho ředitel Jaroslav Böhm navrhl ministerstvu školství a národní osvěty, aby byl Jan Filip přidělen Archeologickému ústavu, a to se zachováním jeho učebního úvazku na střední škole, který však měl být snížen. V meziválečných letech šlo o vcelku běžnou praxi, ovšem ministerstvo nyní postupovalo odlišně. Böhmova žádost byla odmítnuta, neboť ministerstvo nyní jako princip uplatňovalo zásadu, že středoškolským pedagogům nebudou po uzavření českých vysokých škol nadále povolovány žádné úlevy z jejich učebních povinností.⁴⁰ Ke dni 1. července 1941 byl Jan Filip ustanoven zemským školním inspektorem, ovšem po konfliktu s ně-

37 Koncept dopisu ministerstva školství a národní osvěty J. Eisnerovi, 11. července 1940; NA, fond Ministerstvo školství a kultury – osobní, karton 30, složka Jan Eisner, spis čj. 87151/1940 (s odkazy na ministerský výnos z 6. června 1940 a Eisnerovy písemné námítky z 1. července 1940).

38 V poválečné žádosti o finanční odškodnění Eisner uvedl sumu 208 korun 30 haléřů, která představovala příjem ze soukromé výdělečné činnosti vykonávané po odeslání na dovolenou – viz koncept dopisu ministerstva školství a národní osvěty J. Eisnerovi, 27. ledna 1948; NA, fond Ministerstvo školství a kultury – osobní, karton 30, složka Jan Eisner, spis čj. 316019/1947. V letech 1939/1940–1942 Eisner publikoval šest odborných článků (z toho čtyři v němčině) a dva přehledy nové literatury na Slovensku (*Rataj 1961*, 127–128 – položky 103–110). Není bez zajímavosti, že dva ze čtyř odborných článků zveřejněných původně v němčině (*Rataj 1961*, 127–128 – položky 103, 104) se po roce 1945 dočkaly také české verze (*Rataj 1961*, 128 – položka 123; ke vzniku primární německé verze tohoto článku srv. ovšem *Eisner 1944–48*, 17 s politicky aktualizovaným názvem Podkarpatské Rusi), resp. důkladnějšího zpracování tématu (*Rataj 1961*, 128 – položka 115).

39 S výjimkou roku 1927 byla s Janem Filipem uzavírána pracovní smlouva na univerzitě vždy na jeden rok. Pro akademický rok 1939/1940 činilo jeho stipendium 200 korun měsíčně, a to od 1. října 1939 do 30. září 1940. Ze svých prostředků je vyplácel Zemský úřad prostřednictvím své účtárny, jenž také musel souhlasit s Filipovým působením na univerzitě. V říjnu 1939 Filipovi sděloval, že stipendium bude vypláceno prozatím jen do konce roku 1939, a dodával: „*O další výplatě stipendia od 1. ledna 1940 bude z rozpočtových důvodů rozhodnuto později.*“ Viz opis dopisu Zemského úřadu v Praze J. Filipovi (pro děkanát Filozofické fakulty Univerzity Karlovy), 18. října 1939; Archiv UK, fond FF UK, karton 98, inv. č. 1204. Není jasné, zda bylo Filipovi stipendium vypláceno také po 1. lednu 1940. V roce 1940 byl sice stále považován za reprezentanta oboru prehistorie na univerzitě (*Zotz 1940*, 125–126), ovšem v soupisu univerzitních pomocných vědeckých sil z konce prosince 1939 není uveden – viz seznam asistentů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (příloha dopisu děkana Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ministerstvu školství a národní osvěty z 22. prosince 1939); Archiv UK, fond FF UK, karton 216, inv. č. 1451.

40 Podnět Archeologického ústavu se stal v ministerstvu předmětem interních vyjádření. Zatímco oddělení IV/1, do jehož kompetence Archeologický ústav spadal, žádost podpořilo („*požadavky ústavu, pokud se týkají přidělení jmenovaného, jsou plně odůvodněny a jest v zájmu úkolů ústavu, aby žádost byla kladně vyřízena*“), oddělení I/3, jež se zabývalo personáliemi, stížnostmi a legislativou, ji naopak odmítlo. Viz interní vyjádření oddělení IV/1 z 30. července 1940, oddělení I/3 z 16. srpna 1940 a koncept dopisu ministerstva školství a národní osvěty Archeologickému ústavu z 3. září 1940; NA, fond Ministerstvo školství a kultury – osobní, karton 33, složka Jan Filip, spis čj. 97644/1940 (dopis Archeologického ústavu ministerstvu školství a národní osvěty z 24. července 1940 není dochován). Sám Jan Filip měl ostatně obdobnou úlevu povolenou ministerstvem školství a národní osvěty pro školní rok 1939/1940 – viz dopis ministerstva školství a národní osvěty Zemské školní radě v Praze, 30. června 1939; Archiv UK, fond FF UK, karton 17, inv. č. 200 („*snížení učebních povinností na patnáct až třináct přepočtených týdenních hodin*“).

meckým zemským školním inspektorem Gustavem Wernerem, jenž měl politické konsekvence a mohl mít závažné osobní důsledky, byl z této funkce za necelý rok odvolán (k okolnostem blíže *Filipová 1995*, 26–28). Od 21. dubna 1942 byl přikázán jako profesor na reálné gymnázium v Praze XI (Žižkově), avšak brzy nastala další změna. Třebaže byl od 1. května až do 27. července 1942 oficiálně nemocný, s platností od 15. května 1942 byl přidělen Archeologickému ústavu a pro jeho tamější působení mu byla ministerstvem udělena dovolená. Plán na Filipovo působení ve službách této instituce, s nímž přišel Jaroslav Böhm před dvěma lety, se tudíž nyní podařilo realizovat.⁴¹

* * *

Jan Eisner i Jan Filip zůstali tudíž po 17. listopadu 1939 spojeni s archeologií, ovšem jejich postavení bylo v následujících letech odlišné. V dubnu 1940 byli oba zařazeni mezi jednatele Archeologického ústavu při jejich novém jmenování – Jan Eisner se stal jednatelem pro politický okres Poděbrady (*Hlava 2020a*, 27, tab. 2), Jan Filip zůstal jednatelem pro politický okres Mnichovo Hradiště, jímž byl již od roku 1935, avšak přišel o jednatele v politickém okrese Mladá Boleslav (*Hlava 2020a*, tab. 2). Oba se autorsky zapojili do výše zmíněných přednáškových cyklů pro veřejnost v letech 1940 a 1941, ovšem s rozdílnou intenzitou. Zatímco Jan Filip se podílel na čtyřech z deseti přednášek již v prvním cyklu *Pravěké dějiny Čech a Moravy* mezi březnem a červnem 1940, Jan Eisner byl autorem jediné přednášky (o pohřebišti v Děvínské Nové Vsi) v druhém cyklu *Nové objevy a nálezy*, který se konal v listopadu a prosinci 1940.⁴² Oba se také objevili v prvním návrhu Lothara Zotze z listopadu 1940 na zřízení Badatelské rady pro pravěk (*Forschungsrat für Vorgeschichte*), zamýšlené původně jako koordinační orgán činnosti Archeologického ústavu a později přetvořené v koordinační orgán pro celou protektorátní archeologii (*Hlava 2018*, 10, tab. 1), avšak sítím následných posudků Bezpečnostní služby (*Sicherheitsdienst*) prošel pouze Jan Filip. Ten se tudíž stal v roce 1942 členem tohoto tělesa a rozhodně není bez zajímavosti, že oznámení o jmenování z ministerstva školství a národní osvěty mu bylo odesláno 16. května 1942 (*Hlava 2018*, 16), tj. necelý měsíc po konfliktu s Gustavem Wernerem v Zemské školní radě. Jan Eisner byl ze souboru adeptů na členství v Badatelské radě pro pravěk vyřazen kvůli svým politickým názorům, jež Bezpečnostní službě nezůstaly utajeny (blíže *Hlava 2022*). Jan Filip byl také zahrnut do Zotzova syntetického projektu Pravěku Čech a Moravy, o němž se obsáhle diskutovalo v druhý den prvního (a jediného) zasedání Badatelské rady pro pravěk 9. října 1942. Měl zpracovat část věnovanou kulturám popelnicových polí a době halštatské (*Hlava 2018*, 24, 25, tab. 2). Jan Eisner zůstal stranou, třebaže s ním Lothar Zotz původně počítal pro zpracování únětické a mohylové kultury; nakonec však tato část z podnětu Camilly Streitové připadla Jaroslavu Böhmovi (*Hlava 2018*, 24, tab. 2).

Jan Eisner i Jan Filip byli až do roku 1942 publikačně činní. Jan Eisner se věnoval výzkumům prováděným v meziválečných letech na Slovensku (viz *Rataj 1961*, 127–128 – položky 103–110), Jan Filip se soustředil na práce syntetického a populárně naučného charakteru (*Rataj 1981*, 337 – položky 3–4) a poprvé také zpracoval téma z doby laténské, která jej v poválečných letech proslavila (*Rataj 1981*, 339 – položka 63). Věnoval se rovněž shromažďování archeologických pramenů z regionu Českého ráje a údajně již na podzim 1940 měl do tisku připravený rukopis knihy o Mnichovohradištsku, která měla být prvním svazkem edice *Pravěké soupisy*, již zamýšlel vydávat Archeologický ústav (*Hlava 2017*, 24, obr. 3).⁴³

41 K přesným datům Filipových zaměstnání v letech 1941–1942 nejlépe Osobní výkaz (Dr. Jan Filip), bez data (1945?!); NA, fond Ministerstvo školství a kultury – osobní, karton 33, složka Jan Filip, fol. 5. Archeologický ústav reagoval v tomto případě velmi rychle – již 23. dubna 1942 adresoval svoji žádost ministerstvu, které po interních vyjádřeních odpovědělo 21. května 1942 (viz tamtéž, spis čj. 48603/1942, fol. 53–54; spis byl označen jako „*sehr dringend*“). Komunikace mezi Archeologickým ústavem a ministerstvem (a také interní komunikace v ministerstvu) probíhala na úrovni subalterních úředníků a rozhodně nebyla bez rizika. Připomeňme, že v této době byl již ministrem školství a národní osvěty Emanuel Moravec. Za pozornost rovněž stojí, že v Archeologickém ústavu tehdy již působila Camilla Streitová jako zástupkyně ředitele Jaroslava Böhma.

42 Viz programy cyklů přednášek v MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99, 100.

43 Kniha tehdy nakonec nevyšla, stala se ovšem jádrem knihy *Dějinné počátky Českého ráje*, vydané v poválečných letech (*Filip 1947*). Přípravu soupisu pramenů financoval již v roce 1940 minimálně zčásti Archeologický ústav –

Právě vztah Archeologického ústavu k Janu Eisnerovi a Janu Filipovi v této době je poměrně zajímavý. Je totiž zřejmé, že postoj ředitele Jaroslava Böhma k oběma prehistorikům byl odlišný – zatímco Filipovi hodlal již v roce 1940 poskytnout odbornou záštitu a zázemí (a v květnu 1942 se mu to nakonec v situaci, jež byla pro Filipa kritická, vskutku podařilo), Eisner byl s Archeologickým ústavem spojen velmi volně jen jako jednatel pro politický okres Poděbrady a jeho odborný potenciál zůstal v podstatě nevyužit. Podle mého soudu v tom hrál důležitou roli Eisnerův odchod z pozice státního konzervátora pro Slovensko (a tudíž ze Státního archeologického ústavu) na konci roku 1936, k němuž se odhodlal po několikaletých sporech s ministerstvem školství a národní osvěty, jakkoliv byl vzápětí jmenován jednatelem Státního archeologického ústavu pro několik politických okresů na jihozápadním Slovensku (Hlava 2021, 511, pozn. 52). Tehdejší události zřejmě ještě nebyly v Praze zapomenuty.

4. Zozovy posudky z roku 1942

Posudky z pera Lothara Zotze o Janu Eisnerovi (Příloha 1) a Janu Filipovi (Příloha 2), jež tvořily impulz ke vzniku tohoto článku, byly součástí série posudků sepsaných na české zaměstnance uzavřené České univerzity Karlovy jejich německými kolegy z Německé Karlovy univerzity. Motiv jejich vzniku je nejasný, zato je jisté, že impulz vzešel od Ericha Hofmanna, tehdejšího komisaře pro uzavřenou Filozofickou fakultu České univerzity Karlovy a zároveň děkana Filozofické fakulty Německé Karlovy univerzity. Dopis, jímž se 21. října 1942⁴⁴ obrátil na vybrané docenty a profesory Filozofické fakulty Německé Karlovy univerzity, sice zřejmě není dochován, jeho obsah však lze odvodit z následných odpovědí. Děkan žádal o zhodnocení odborných kvalit českých profesorů, docentů a asistentů spojených s uzavřenou Filozofickou fakultou České univerzity Karlovy. Odpovědi byly sepsány na konci října, resp. v průběhu listopadu 1942. Počet posudků zadaných jednotlivým německým docentům a profesorům byl různý – nejvytíženější byl Ernst Otto, který měl vypracovat třináct posudků. Někteří čeští vyučující ovšem nakonec hodnoceni nebyli, neboť k dispozici nebyl žádný německý kolega, který by mohl kvalifikovaně posoudit jejich odbornou činnost. Forma posudků nebyla jednotná. V některých případech došlo (byť jen okrajově) na charakteristiku politických/ideových názorů⁴⁵, resp. na poznámky se zřejmými politickými konotacemi⁴⁶, třebaže takovéto údaje děkan Hofmann nevyžadoval. Rovněž jen výjimečně byla uvedena úroveň znalosti němčiny.⁴⁷ Odlišný byl také rozsah posudků – např. Ernst Otto je pojal jako velmi stručné celkové charakteristiky o několika slovech,⁴⁸ naproti tomu např. Willy

Janu Filipovi bylo na podzim 1940 proplaceno 859 korun 60 haléřů jako cestovné za „*soupis památek na okrese mnichovohradišském a turnovském ve dnech 15. 8. – 1. 9. 1940**“ (viz Seznam cestovních účtů za měsíc listopad 1940; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3245, inv. č. 1751, spis čj. 1021/1941).

44 Datum děkanova dopisu je uvedeno např. v dopise T. Hopfnera děkanovi Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 27. října 1942; Archiv UK, fond FF NUP, karton 95, inv. č. 1073 („*In Erledigung Ihrer Aufforderung vom 21. I. M., eine wissenschaftliche Beurteilung der Professoren der geschlossenen tschechischen Universität*“).

45 Posudek A. Grohmana o R. Růžičkovi, 4. listopadu 1942; Archiv UK, fond FF NUP, karton 95, inv. č. 1073 („*Er soll Freimaurer gewesen sein.*“). Posudek J. Pfitznera o M. Paulové, 27. listopadu 1942; tamtéž („*Ihr Verhältnis zum Deutschtum war stets kühl und reserviert. Die deutsche Sprache zu gebrauchen, fiel ihr während ihrer Dienstleistung als Beamtin der Universitäts-Bibliothek ebenso schwer, wie dann als Professorin gegenüber den deutschen Kollegen.*“).

46 Viz např. posudek E. Trunze o Z. Kalistovi, 26. října 1942; Archiv UK, fond FF NUP, karton 95, inv. č. 1073 („*Von Assistenten Zdeněk Kalista liegen mir nur 2 tschechische Lyrikbände vor, sowie ein Dialog, den er zu einem Werk von Jiří Landa beisteuerte. Alles ist tschechisch geschrieben und mir daher nicht zugänglich. Die äußere Aufmachung wirkt unkultiviert und hat den Charakter der jüdischen kommunistischen Buchtypen der Zwanzigerjahre.*“).

47 Posudky T. Hopfnera o K. Wenigovi, F. Lexovi, K. Svobodovi, O. Pertoldovi, B. Rybovi, J. Černém, A. Salačovi, 27. října 1942; Archiv UK, fond FF NUP, karton 95, inv. č. 1073.

48 Posudky E. Otty o J. B. Kozákovi („*Nichts wert*“), J. Mukařovském („*Sehr zuverlässig und gut*“), S. Velinském („*Wenig produktiv*“) a J. Patočkovi („*Begabt und tüchtig*“), 5. listopadu 1942; Archiv UK, fond FF NUP, karton 95, inv. č. 1073.

Hüttl sepsal o Josefu Dobiášovi téměř čtyři strany.⁴⁹ Většina sepsaných posudků však svými formálními parametry a koncepcí odpovídala oběma posudkům vypracovaným Lotharem Zotzem.

U obou Zotzových posudků (Příloha 1–2) byla nejprve v úvodním odstavci stručně shrnuta odborná kariéra Jana Eisnera i Jana Filipa. Poté byla charakterizována jejich hlavní díla – Eisnerovo *Slovensko v pravěku* (Eisner 1933) a Filipova *Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách* (Filip 1936–37), a to především s ohledem na informace o původu slovanského osídlení (*Slovensko v pravěku*), resp. etnicitě kultury lužických popelnicových polí (*Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách*). Oběma spisům se v tomto směru dostalo z Zotzovy strany pozitivního hodnocení – platilo to nejen o Eisnerových závěrech k počátkům Slovanů (viz Eisner 1933, 239–250 v češtině, 314–319 v němčině),⁵⁰ ale také o Filipových závěrech k etnicitě kultury lužických popelnicových polí (viz Filip 1936–37, 148–149 v češtině, 154 v němčině: „da ihre jüngste Phase noch nicht in allen ihren Bestandteilen vollständig geklärt ist, ist jedweder Schluß auf die ethnische Zugehörigkeit verfrüht, bringt der weiteren Forschung keinen Gewinn, sondern belastet sie und erschwert die Erkenntnis der Wahrheit in der Zukunft“). Zotz výslovně uvedl, že obě knihy mají obsáhlé německé resumé (viz Eisner 1933, 283–328; Filip 1936–37, 38–43, 106–110, 149–155), a u Filipova díla neopomenul poznamenat, že se v německém prostředí setkala s pozitivními ohlasy. Ostatně je sporné, zda Zotz studoval české texty obou knih – s češtinou totiž zápasil po celou dobu svého působení v českých zemích. Na jaře 1940 nebyl ještě schopen překládat z češtiny do němčiny (Hlava 2018, 23 – Příloha 2) a o tři roky později využíval při výzkumech ve slovenských Moravanech nad Váhom svoji sekretářku Annu Mickovou mj. jako tlumočnici (Hlava 2020b, 331). Závěrečný odstavec obou posudků Lothar Zotz věnoval současné činnosti Jana Eisnera a Jana Filipa – v obou případech neváhal uvést, že se autorsky podílejí na náplni časopisu *Altböhmen und Altmähren*, který redigoval. Oba články, o nichž se v posudcích zmínil, v něm ostatně také vskutku vyšly (Eisner 1941; Filip 1942).

Souhrnně lze konstatovat, že Jan Eisner i Jan Filip vyšli z Zotzových posudků své odborné činnosti velmi pozitivně. Je zřejmé, že Zotz chtěl zdůraznit soulad jejich odborných názorů z doby před rokem 1939 s aktuálními interpretačními vzorci říšskoněmecké prehistorie na otázky související s počátky slovanského osídlení střední Evropy. Neváhal také uvést, že Eisner i Filip stále odborně působí v oboru, a to ve spolupráci s ním. Zjevně chtěl děkanovi Hofmannovi (a zřejmě nejen jemu) naznačit, že má situaci v oboru pod kontrolou. Neméně zajímavé ovšem také je, o čem Lothar Zotz pomlčel. Nezmnul se totiž o negativním hodnocení politických názorů Jana Eisnera ze strany Bezpečnostní služby z roku 1940. A pomlčel také o nedávném konfliktu Jana Filipa s německým zemským školním inspektorem Gustavem Wernerem.

5. Závěrem...

Posudky z pera Lothara Zotze o Janu Eisnerovi a Janu Filipovi z podzimu 1942 podle mého soudu dokumentují to, co lze zaznamenat také v jiných dobových pramenech. Vznikly nedlouho po prvním (a jediném) zasedání Badatelské rady pro pravěk, koordinačního orgánu vytvořeného z Zotzova podnětu, který měl dohlížet nad protektorátní archeologií a zajišťovat její kontrolu. V té době však již v Protektorátu Čechy a Morava působili také jiní říšskoněmečtí prehistorikové – Camilla Streitová s Wernerem Mählingem v Archeologickém ústavu a Karl Hucke, Gisela Asmusová a Hermann Schwabedissen v Moravském zemském muzeu. Jakkoliv byl Lothar Zotz na jaře 1942 jmenován do čela Badatelské rady pro pravěk, jeho mocenské postavení v protektorátní archeologii se od druhé poloviny roku 1941 nepochybně neustále zhoršovalo, a to právě v souvislosti s příchodem dalších říšskoněmeckých prehistoriků. Do léta 1941 byl totiž v Protektorátu Čechy a Morava jediným prehistorikem z Říše a tomu odpovídala také jeho prvořadá role, třebaže byla minimálně zčásti závislá na dobrých vztazích s Úřadem říšského protektora.

49 Posudek W. Hüttla o J. Dobiášovi, 2. listopadu 1942; Archiv UK, fond FF NUP, karton 95, inv. č. 1073.

50 Je vhodné zaznamenat, že pasáž citovaná v Zotzově posudku z Eisnerova *Slovenska v pravěku* je částí úryvku citovaného v pozitivním smyslu již ve spisku z roku 1940 zaměřeném na vyvrácení teze o kontinuitě slovanských památek nazpět proti proudu času přes dobu římskou ke kultuře lužických popelnicových polí (Zotz – von Richthofen 1940, 10). Použitá citace však není zcela přesná (srv. Eisner 1933, 314, 315).

Zotzovo úsilí směřovalo od počátku k ovládnutí protektorátní archeologie pod jeho vedením. K dosažení tohoto cíle neváhal spolupracovat s českými prehistoriky, a to zcela v duchu své premisy o kolegiální (a pokud možno nekonfliktní) spolupráci. V podstatě se spokojil s tím, že čeští prehistorikové respektovali nové mocenské poměry a byli ochotni smířit se také s jeho dominantním postavením v oboru. Razantně zasáhl pouze tehdy, pokud nastala situace, která jeho představy a plány hatila – nešlo jen o obecně známý zákrok proti Ivanu Borkovskému v roce 1940, ale také o střet s Jaroslavem Böhmem na počátku roku 1941 o poměry v Archeologickém ústavu a využití jeho odborného potenciálu. Pokud se ovšem události vyvíjely podle jeho scénáře a k jeho spokojenosti, poskytoval českým prehistorikům záštitu, resp. jejich situaci nezhoršoval (srv. výstižně *Sklenář 2003*, 173). Tomu ostatně odpovídá také charakter a obsah obou posudků představených v tomto článku.

Zotz nepochybně považoval za svůj úspěch, že oba prehistorikové spojení s českou univerzitou v Praze se nevyhýbali spolupráci na odborném poli, třebaže o jejich motivech si jen stěží mohl dělat iluze. Směrodatný však byl vnější dojem. Připomeňme, že Jan Filip byl z Zotzova podnětu jmenován v květnu 1942 jedním z členů Badatelské rady pro pravěk a měl se podílet na Zotzově velkolepém projektu Pravěku Čech a Moravy, zatímco Jan Eisner z obou projektů sice vypadl, nikoliv ovšem Zotzovým přičiněním. Zotzovy snahy o (pokud možno) nekonfliktní vztahy k českým prehistorikům založené na profesní kolegiálnosti podle mého soudu vyniknou ještě výrazněji obzvláště ve vztahu k jednomu z principů stanovenému v roce 1942 německými úředními místy – říšskoněmečtí prehistorikové z jiných institucí měli s českými prehistoriky v Archeologickém ústavu a Moravském zemském muzeu komunikovat prostřednictvím jejich německých nadřízených (tj. Camilly Streitové a Karla Huckeho, resp. Hermanna Schwabedissena). Lothar Zotz tuto premisu totiž nerespektoval, což na přelomu let 1942 a 1943 vyvolalo přímý konflikt mezi ním a Camillou Streitovou.

Článek vznikl za podpory MŠMT ČR udělené UP v Olomouci (IGA_FF_2023_011).

Příloha 1

Posudek Lothara Zotze o vědecké činnosti Jana Eisnera (Archiv UK, fond FF NUP, karton 95, inv. č. 1073; podtrženo v originále)

Gutachten über die wissenschaftliche Tätigkeit
des Herrn Professor Jan Eisner.

Dr. Jan Eisner war bis zum Jahre 1939 o. Professor für Vorgeschichte an der Universität Pressburg. Als Tscheche musste er im Gefolge der politischen Umwandlungen seinen Lehrstuhl verlassen.

Professor Eisner hat eine Anzahl von wissenschaftlichen z. T. sehr wertvollen Veröffentlichungen geliefert. Sein Hauptwerk, ein umfangreiches Buch „Slovensko v pravěku“ erschien 1933. Dieses Buch „Die Slowakei in vorgeschichtlicher Zeit“ ist mit einer ausführlichen deutschen Zusammenfassung versehen. Es darf umsomehr als grundlegend für die Vorgeschichte des Karpatenraumes bezeichnet werden, als Prof. Eisner darin in der Frage der germanischen und slawischen Besiedlung eine durchaus sachliche Stellung bezieht. In dem angeführten Buch schreibt Eisner z.B. Seite 314 ff. „Die im Altertum fast unbekanntes Slawen sassens ursprünglich auf heute teilweise polnischen, teilweise russischem Gebiet, in einem meist wenig fruchtbarem, waldigen und sumpfigen Land, abseits von den alten Kulturländern Die slawische Kultur war bescheiden wie ihre Siedlungen Ihre heutige Stellung in der Welt steht mit ihren bescheidenen Anfängen nicht recht in Einklang und hierin unterscheidet sich ihre Vorzeit vom Altertum z.B. der Gallier, Germanen, Illyrier, Skythen u.a. alter europäischer Völker.“

Auf diese völkisch klare und wissenschaftlich sachliche Stellungnahme Eisners konnte ich zuletzt in der gemeinsam mit Professor v. Richthofen verfassten, 1940 erschienenen Schrift: „Ist Böhmen-Mähren die Urheimat der Tschechen?“ hinweisen.

Professor Eisner, der seit seinem Weggang von Pressburg in Prag lebt, ist derzeit mit der Aufarbeitung seines grossen wissenschaftlichen Materials beschäftigt. Er steht mit mir in Verbindung und hat zuletzt einen wertvollen Beitrag für die von mir herausgegebenen Zeitschrift „Altböhmen und Altmähren“ geliefert.

27/X. 42.

Lothar Zotz
O. Professor und Direktor
des Instituts für Ur-, Vor- und
Frühgeschichte
an der Deutschen Karls-Universität
in Prag.

Příloha 2

Posudek Lothara Zotze o vědecké činnosti Jana Filipa (Archiv UK, fond FF NUP, karton 95, inv. č. 1073; podtrženo v originále)

Gutachten über die wissenschaftl. Tätigkeit
des Herrn Dozenten Dr. J. Filip.

Dr. Filip gehört zu den fähigsten Vertretern der gegenwärtigen jüngeren Generation der tschechischen Vorgeschichtsforschung. Nach Schliessung der tschechischen Universität unterrichtete Dr. Filip zunächst als Mittelschulprofessor an einem Gymnasium, ist aber seit einiger Zeit an der Anstalt für Vor- und Frühgeschichte in Prag (früher Archeologický ústav) als Denkmalpfleger tätig.

Von Dozent Filip liegen eine grosse Anzahl wissenschaftlicher Arbeiten und mehrere Bücher vor. Sein Hauptwerk: „Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách“ (Die Urnenfelder und die Anfänge der Eisenzeit in Böhmen) erschien 1936 in Prag. Das Buch ist mit einer ausführlichen deutschen Zusammenfassung versehen und wurde in den letzten Jahren von deutschen Forschern häufig als Musterbeispiel einer kritischen, fleissigen und ergebnisreichen Untersuchung bezeichnet. Das Buch wurde im deutschen Fachschrifttum ausführlich besprochen und gelobt. Auch die kleineren Arbeiten von Dr. Filip lassen erkennen, dass es sich hier um einen besonders fleissigen und befähigten Vorgeschichtsforscher handelt.

Dozent Dr. Filip gehört dem vom Reichsprotektor ins Leben gerufenen Forschungsrates für Vorgeschichte als Mitglied an. Er arbeitet derzeit an einem grösseren, deutschgeschriebenen Aufsatz über Spezialfragen der keltischen Kultur, den er in der von mir herausgegebenen Zeitschrift „Altböhmen und Altmähren“ veröffentlicht wird.

27/X. 42

Lothar Zotz
O. Professor und Direktor
des Instituts für Ur-, Vor- und
Frühgeschichte
an der Deutschen Karls-Universität
in Prag.

Literatura

- Benda, J. 2013: Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí. Praha.*
- Blažek, J. 2003: Z dějin Archeologického ústavu za okupace. Archeologické rozhledy 55, 581–601.*
- Böhm, J. 1937: Základy hallstattské periody v Čechách. Praha.*
- Brandes, D. 1999: Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945. Praha.*
- Doležal, J. 1996: Česká kultura za Protektorátu. Školství, písemnictví, kinematografie. Knihovna Illuminace – svazek 8. Praha.*
- Eisner, J. 1933: Slovensko v pravěku. Práce Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě – svazek 13. Bratislava.*
- Eisner, J. 1941: Ein Hortfund der älteren Burgwallzeit aus der Slowakei. Altböhmen und Altmähren 1, 153–171.*
- Eisner, J. 1944–48: Predhistorický a protohistorický výskum na Slovensku a v Zakarpatskej Ukrajine v rokoch 1918 až 1938. Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti 38–42, 17–41.*
- Filip, J. 1936–37: Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách. Praha.*
- Filip, J. 1942: Keltische Emailarbeiten aus Böhmen-Mähren. Altböhmen und Altmähren 1, 68–82.*
- Filip, J. [= jf.] 1946: Ústav a seminář pro pravěk a ranou dobu dějinnou. Obzor prehistorický 13, 66–67.*
- Filip, J. 1947: Dějinné počátky Českého ráje. Soupisy pravěkých památek I. Soudní okresy Bělá pod Bezdězem, Mnichovo Hradiště, Český Dub, Turnov a Sobotka. Praha.*
- Filipová, A. 1995: Archeolog Jan Filip ve vzpomínkách. Praha.*
- Gecko, T. 2019a: Jaroslav Böhm. In: M. Franc – V. Dvořáčková a kol., Dějiny Československé akademie věd I. 1952–1962. Praha, 269–277.*
- Gecko, T. 2019b: Jan Filip. In: M. Franc – V. Dvořáčková a kol., Dějiny Československé akademie věd I. 1952–1962. Praha, 386–393.*
- Hlava, M. 2018: Konstituování Badatelské rady pro pravěk (Forschungsrat für Vorgeschichte). Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. Archeologie ve středních Čechách 22, 7–30.*

- Hlava, M. 2019:* Přelomový rok 1939. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 23, 415–432.
- Hlava, M. 2020a:* Jednatelé a dopisovatelé Státního archeologického ústavu. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 24, 15–31.
- Hlava, M. 2020b:* Říšskoněmečtí prehistorikové v Protektorátu Čechy a Morava. Nahlédnutí za kulisy. *Archeologie ve středních Čechách* 24, 303–342.
- Hlava, M. 2021:* Počátky. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 25, 499–518.
- Hlava, M. 2022:* Posudky Bezpečnostní služby (*Sicherheitsdienst*) na české prehistoriky. Ke konstituování Badatelské rady pro pravěk (*Forschungsrat für Vorgeschichte*). *Archeologie ve středních Čechách* 26, 69–78.
- Kábová, H. 2013:* Josef Vítězslav Šimák. Jeho život a dílo se zvláštním zřetelem k historické vlastivědě. České Budějovice – Pelhřimov.
- Klápště, J. 2009:* Die Archäologie Böhmens im geschichtspolitischen Diskurs zwischen 1918 und 1989. In: J. Schachtmann – M. Strobel – T. Widera (Hg.), *Politik und Wissenschaft in der prähistorischen Archäologie. Perspektiven aus Sachsen, Böhmen und Schlesien. Berichte und Studien – Band 56*. Göttingen, 109–123.
- Küpper, H. 2012:* Karl Hermann Frank (1898–1946). Politická biografie sudetoněmeckého nacionálního socialisty. *Ecce homo – svazek 17*. Praha.
- Leube, A. 2001:* Anmerkungen zur deutschen Prähistorie 1938–1945. Brandenburg und die Slowakei. *Slovenská archeológia* 49, 1–18.
- Machálek, V. 2020:* Prezident lidskosti. Životní příběh Emila Háchy. Praha.
- Míšková, A. 2002:* Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945. Praha.
- Pasák, T. 1997:* 17. listopad 1939 a Univerzita Karlova. Praha.
- Pasák, T. – Drápala, M. 1995:* Čeští vysokoškolští studenti v Sachsenhausenu a postoj protektorátní správy. *Soudobé dějiny* 2, 495–513.
- Petráň, J. 1998:* Filozofická fakulta v letech 1918–1939 (1945). In: J. Havránek – Z. Pousta (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy. IV. 1918–1990*. Praha, 120–161.
- Rataj, J. 1961:* Seznam prací akademika Jana Eisnera. In: J. Poulik – R. Tichý (eds.), *Sborník Československé společnosti archeologické při ČSAV 1. K počtě 75. narozenin akademika Jana Eisnera*. Brno, 125–129.
- Rataj, J. 1981:* Seznam prací akademika Jana Filipa. In: M. Buchvaldek – J. Sláma (eds.), *Praehistorica VIII – Varia archaeologica 2. K počtě 80. narozenin akademika Jana Filipa*. Praha, 337–348.
- Rataj, J. – Šolle, M. – Vencl, S. 2003:* Vzpomínky pracovníků Státního archeologického ústavu v Praze. *Archeologické rozhledy* 55, 139–165.
- Sklenář, K. 2003:* K Lotharu Zotzovi minulému i přítomnému. *Archeologické rozhledy* 55, 171–175.
- Sklenář, K. 2014:* Pravěká a raně středověká archeologie v dějinách Národního muzea. *Fontes Archaeologici Pragenses – Volumen 40*. Pragae.
- Sláma, J. 1989:* Profesor Jan Eisner a Praha. *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Historica* 39–40, 119–125.
- Smetánka, Z. 2003:* Archeologie a její jedna mikrohistorie. Habilitace Jana Filipa. *Archeologické rozhledy* 55, 130–138.
- Štefanovičová, T. 1989:* Život a dielo Jana Eisnera. *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Historica* 39–40, 101–109.
- Turek, J. 2007:* Česká archeologie v době Protektorátu ve vzpomínkách Václava Spurného. *Archeologie ve středních Čechách* 11, 819–825.
- Vencl, S. 2002:* Lothar Zotz: o něm i o nás. *Archeologické rozhledy* 54, 837–850.
- Wegner, M. Hrsg. 1940:* Bericht über den VI. Internationalen Kongress für Archäologie Berlin 21.–26. August 1939. Berlin.
- Wollenberg, D. 2016:* Lothar Zotz und die Archäologie im „Protektorat Böhmen-Mähren“. *Archäologische Informationen* 39, 177–192.
- Zotz, L. 1940:* Forschung und Forscher im Protektorat Böhmen-Mähren. *Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit* 16, 124–126.
- Zotz, L. – von Richthofen, B. 1940:* Ist Böhmen-Mähren die Urheimat der Tschechen? Leipzig.

Lothar Zotz's assessment reports on Jan Eisner and Jan Filip from 1942 On the history of Czech university archaeology in Prague in 1939–1942

Lothar Zotz's assessment reports on Jan Eisner (Příloha 1) and Jan Filip (Příloha 2) were part of a series of assessment reports evaluating Czech employees of the closed down Czech Charles University which were written by their German colleagues from the German Charles University. The reason for their creation is unclear, but it is known that the idea came from Erich Hofmann, the then Commissioner for the closed down Faculty of Arts at the Czech Charles University and also Dean of the Faculty of Arts of the German Charles University. Although the letter of 21 October 1942, with which he approached selected senior lecturers and professors from the Faculty of Arts of the German Charles University, has not survived, its content can be inferred from subsequent replies. The Dean must have asked for an assessment of professional competencies of Czech professors, senior lecturers and assistants employed at the closed down Faculty of Arts at the Czech Charles University. The replies were written in late October and November 1942. The form of the assessment reports was not uniform. In some cases, they contained the characteristics of political/ideological views (although often just marginally mentioned), or comments containing obvious political connotations, although Dean Hofmann did not require such information. Also, the level of German knowledge was only rarely mentioned. The length of the reports was variable – from very short general characteristics containing just a few words to almost four pages.

In both of Zotz's assessment reports (Příloha 1–2), the introductory paragraph briefly describes the professional careers of both Jan Eisner and Jan Filip. Afterwards, their major works, Eisner's *Slovensko v pravěku* (Eisner 1933) and Filip's *Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách* (Filip 1936–37), are characterized, especially with respect to information about the origins of Slavic settlement or the ethnicity of the Lusatian Urnfield culture people. Both monographs received a positive appreciation from Zotz in this respect. Zotz pointed out that both works had extensive summaries in German, and he did not forget to note that Filip's book had been well received in Germany. It is actually questionable whether Zotz studied the Czech texts of both books – he struggled with Czech a lot during his stay in the Czech lands. Lothar Zotz devoted the final paragraph of both reports to the current activities of Jan Eisner and Jan Filip – he mentioned in both cases that they were contributing authors to the journal *Altböhmen und Altmähren*, which he edited. Both articles mentioned in his assessment reports had actually been published in that journal (Eisner 1941; Filip 1942).

The professional activities of both Jan Eisner and Jan Filip were portrayed very positively in Zotz's assessment reports. It is obvious that Zotz wanted to stress the consistency of their professional opinions prior to 1939 with the interpretive patterns of Reich German prehistory on issues related to the origins of the Slavic settlement of Central Europe. He also mentioned that both Eisner and Filip were still professionally active in the field of archaeology and sometimes worked in cooperation with him. He clearly wanted to convince Dean Hofmann (and probably not only him) that he was in control of the situation in the field of archaeology. However, what Lothar Zotz omitted to mention is equally interesting. He did not mention the negative assessment of the political views of Jan Eisner by the *Sicherheitsdienst* from 1940 (Hlava 2022). And he also forgot to mention a recent argument between Jan Filip and German land school inspector Gustav Werner (Filipová 1995, 26–28).

English by Jan Machula